A HAZAI ÁLLATTENYÉSZTÉS HELYZETE ÉS FEJLŐDÉSI ESÉLYEI

UDOVECZ GÁBOR dr.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tömeges csődöket, a termelés további drámai visszaesését elsősorban maguk a termelők és feldolgozók előzhetik meg. Főleg az eddigi szemlélet módosításával: egymásban ne ellenséget, hanem hosszútávra szóló együttműködő partnert lássanak! Csak az együttesen kialakított termelési program és piaci stratégia, a megkötött és betartott szerződések jelentenek garanciát a talponmaradásra. A szemléletváltozás persze csak egyik záloga az eredményességnek. A gazdáknak önvizsgálatot kell tartaniuk. Minősíteniük kell adottságaikat, lehetőségeiket, nemkülönben eddigi tenyésztői mutatóikat, eredményeiket. Többségük nyilván úgy dönt, hogy lehet és érdemes is folytatni! Sokaknak beruházásokkal, jobb szervezéssel, nagyobb odafigyeléssel, esetleg külső szaktanácsadók segítségével változtatniuk szükséges eddig követett gyakorlatukon. Dönthetnek úgy is, hogy kitérnek a verseny fő frontvonalából, s „valami" sajátos, különleges – például hungaricum-jellegű – végtermék előállítására állnak át. Nem az elnevezés a lényeg, hanem a fogyasztók megnyerése (biztonság, minőség, reklám), a jó szervezés. Lesznek, akik kiszorulnak a piacról. Ám, hogy ezek minél kevesebben legyenek, ahhoz a jövőben sem mellőzhetők a különböző állami rásegítő intézkedések. Ezekből nem is lesz hiány, ezekre lesz EU közösségi és hazai pénz is. A Sapard programot követően megjelennek az AVOP (Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Program) pályázatai, amelyek támogatják az állattenyésztés beruházásait, s a feldolgozás meghatározott módjait is. A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv más program-csomagjai ösztönzik a termelők, tenyésztők összefogását, a marketing-munkát, s a környezetvédelmi, valamint az állatjóléti előírások betartásához szükséges fejlesztéseket. Az árutermelésből kiszorulók helyzetének javítására is készülnek foglalkoztatást elősegítő, jövedelmet kiegészítő programok. Az „állam" tehát a jövőben sem fog kivonulni az agrárpolitika – benne az állattenyésztés – fejlesztésének formálásából, de a jelenlét módja és ereje változni fog: a piaci viszonyok szelekciós hatásával szemben nem állhatnak kontra-mechanizmusok! Az állam csak azokon tud segíteni – a fenti keretek között – akik tudják, hogy mit akarnak![1]

A mindenkori agrárpolitika elsődleges célja az agrárökológiai potenciál fenntartható kihasználása, azaz adottságainkkal való olyan okos sáfárkodás, hogy az serkentse a gazdasági növekedést; javítsa a vidék eltartóképességét, s gyarapítsa a jövedelmeket. Sajnos, ezekből a nemes, nem vitatható célokból az utóbbi másfél évtizedben kevés valósult meg. Agrár- adottságainkat nem tudtuk kellően kihasználni. Az eredmény: az egy ha mezőgazdasági területre jutó magyar üzemi bruttó jövedelem az EU-15 egyharmadát sem érte el 2002-ben.

[1] Összeállítva a Magyar Állathigiéniai és Környezetvédelmi Társaság országos tanácskozásán elhangzott előadás alapján

1. ábra

Az 1. ábra sok tényező együttes végeredményét tükrözi. Az azonban bizonyosra vehető, hogy benne *számottevő súllyal szerepel az állattenyésztés térvesztése.* Miközben ugyanis az EU tagállamaiban az állattenyésztési ágazatok szinte töretlenül fejlődtek, addig a hazai állattenyésztés lefelé vezető pályára kényszerült. Az Európai Unió bölcsőjének számító Római Szerződés évétől (1957. évtől) 2002-ig az EU-országokban a szarvasmarha-állomány tartja kezdő értékét, nálunk 40%-ra zsugorodott. A sertésállomány ott megkétszereződött, nálunk stagnál. A juhállomány az EU tagállamokban közel 30%-kal nőtt, nálunk 40%-kal fogyott.

Aggasztóak az utóbbi évek fejleményei is. A KSH 2003. évi összeírása szerint az előbbi negatív trend 2000-2003. években is folytatódott. Az országban mindenütt – de, főleg a Nyugat-Dunántúlon! – tovább csökkent az állatállomány, sőt az állattartó gazdaságok száma is. A korábban állattenyésztéssel (is) foglalkozó társas gazdaságoknak 11%-a, az egyénieknek pedig 25%-a hagyott fel az állattartással. A társas gazdaságoknak napjainkban már csak 28%-a, az egyénieknek 63%-a tart állatot. A nagyszámú magángazdaságoknak azonban mindösszesze 2%-a visz piacra állati terméket, döntő többségük családi szükségletre termel.

Nem kívánatos, a vidék eltartóképességére veszélyeket hordozó trend van kibontakozóban: jó termőképességű területeken kiválóan felszerelt, hatékony növénytermesztést űző gazdaságok formálódnak – kevés emberrel, kevés állattal!

Az állattenyésztés napjainkban sem szünetelő visszafejlődését sok tényező együttesen idézi elő, de ezek egyike sem sorsszerű, eleve kivédhetetlen. Alapvetően szubjektív elemekről, a teendők fel nem ismeréséről, a késlekedő cselekvésről, a nyilvánvaló lépésektől való ódzkodásról van szó. Persze az el nem hanyagolható „külső" hatások (kevés támogatás, agrárolló, jövedelem-hiány) mellett! A kilábalás szempontjából azonban okosabb dolog mindenekelőtt saját hibáinkkal, saját gyengeségeinkkel tisztába jön-

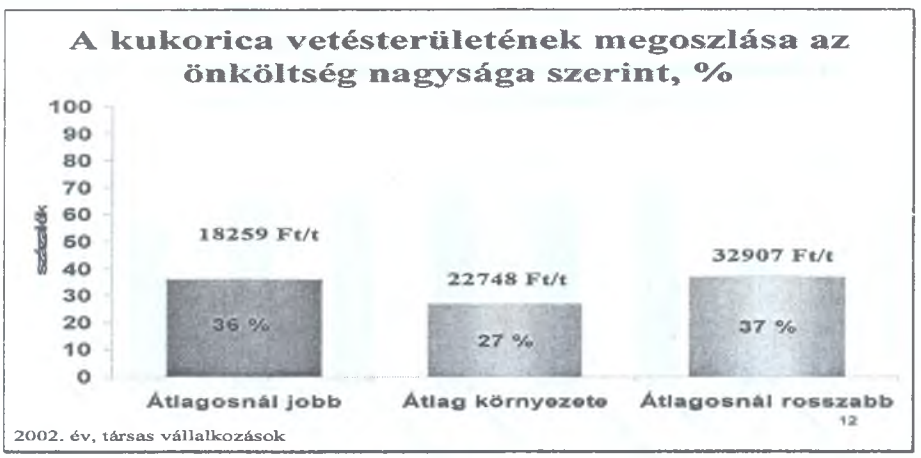
ni, s azt követően igényelni a célirányos állami és európai segítséget. A versenyhátrányok listája szinte közismert, legfeljebb a „baj" nagysága nem.

AZ ÁLLATTENYÉSZTÉS SEBEZHETŐ PONTJAI

A (főleg) tömegtakarmány-fogyasztó állattenyésztéshez hazánk adottságai finoman fogalmazva is differenciáltak: általában közepesek, s csak némely területen, az év egy-egy periódusában kedvezőek. Nagyobb baj, hogy ezt a szolid kincset is évtizedek óta fecséreljük. A gyepgazdálkodás (kisebb mértékben a szálastakarmány-termelés is) elhanyagolt: víz- és tápanyag-utánpótlás elvétve fordul elő, a fajlagos hozamok rendkívül alacsonyak, több százezer ha gyepnek nincsen tényleges használója! Kijelenthető, hogy a növénytermelés-állattenyésztés, s különösen a gyepgazdálkodás-állattenyésztés összhangja durván megbomlott. A meglévő (kevés) állatállomány 25-30%-ához egyáltalán nem tartozik mezőgazdasági terület. Ennél is nagyobb az elégtelen területtel rendelkezők aránya, ami 1,4, illetve 1,8 állatsűrűséget meghaladó mutatókat eredményez. Ez a helyzet nemcsak közgazdasági és pénzügyi szempontból kedvezőtlen (támogatási jogosultság), hanem az ún. keresztmegfelelési szabályok betartását is sok esetben gátolja, vagy megdrágítja (pl. trágya-elhelyezés).

A szemestakarmány-termelés jelene és jövője is biztatóbb: természeti adottságaink a vetésterület 80-85%-án kifejezetten jók, a versenyképesség átlagos mutatók mellett is szinte garantált. Az országos átlagok azonban ez esetben is elviselhetetlen különbségeket takarnak. A kukorica önköltsége például 2002-ben (kerekítve) 23 Ft/kg volt a vetésterület átlagot képviselő 27%-án. A „jobb" területeken (36%-on) azonban 18 Ft, a „rosszabb" területeken (37%-on) pedig 33 Ft volt a kimutatott önköltség.

2. ábra

A piacrajutás szempontjából nem közömbös, hogy a hízósertések „melyik" kukoricát (keveréktakarmányt) kapják! A kínált vágósertés árában csak ez az egy tényező 55-60 Ft/kg-os különbséget okozhat. Erre rakódnak rá az egyéb gyengeségekből származó hátrányok. Ez utóbbiak azonban már nemcsak a sertéstenyésztésre jellemzőek, hanem a magyar állattenyésztés egészére, amely – a felszínes vádakkal szemben! – egyáltalán nem „nagyüzemi", nem iparszerű. Inkább meglehetősen széttagolt.

Az állomány-koncentráció lényegesen alacsonyabb nálunk, mint a piacvezető versenytársaknál.

Az épületek, a bennük lévő technológia zömében régi, felújításra szorul. Egy 2001. évi (80%-os!) reprezentációs felmérés szerint az állattartó épületek 75-85%-a 1980 előtt létesült, több, mint 25 éves. Az épületeknek csak 27%-a, a technológiáknak pedig csak 31%-a nem igényel azonnali felújítást!

Egyebek mellett *ezekkel a körülményekkel is összefügg a tenyésztési munka színvonalát tükröző mutatók (átlagos!) gyengesége.*

3. ábra

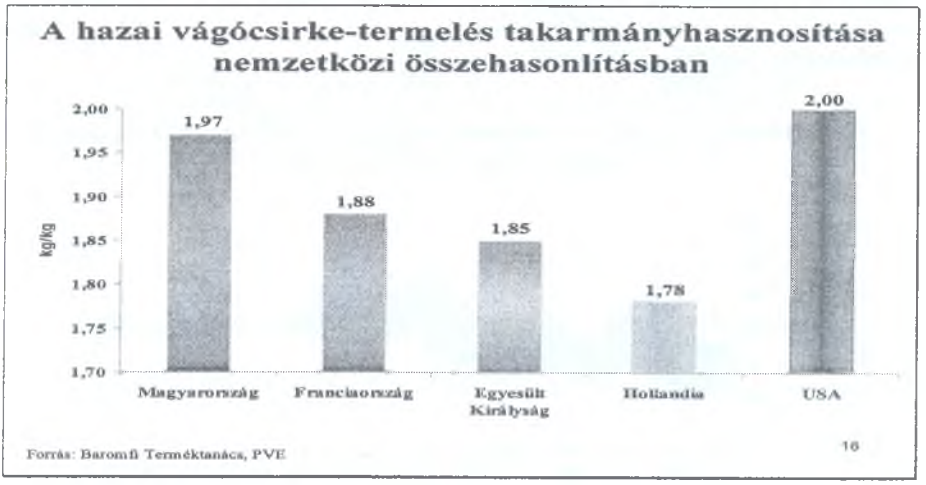
4. ábra

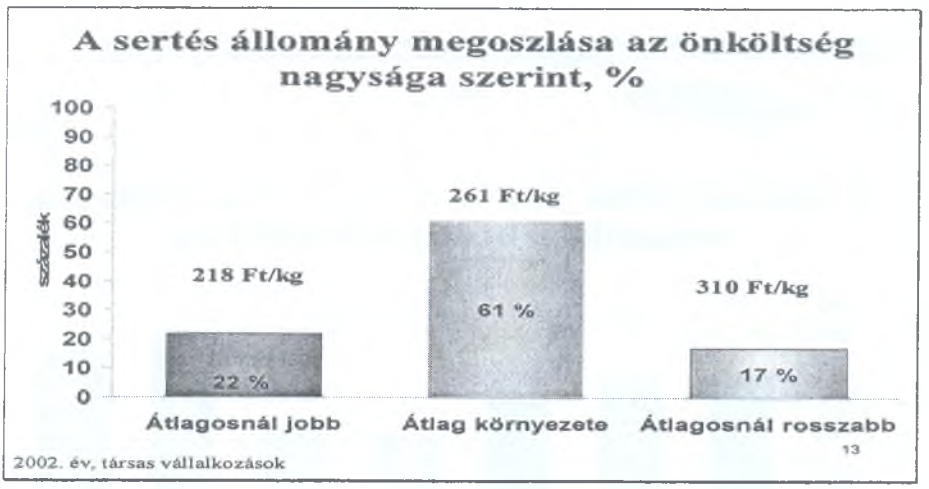
Más ágazatokban, egyéb területeken is hasonló a lemaradás, például az ún. naturális (takarmányhasznosítási, szaporodásbiológiai) hatékonysági mutatókban. Mindez az országos átlagokra vonatkozik, de szerencsére az állattartók szűkebb, „professzionális" körében a szakmai munkát kifejező paraméterek

közelebb állnak az európai élmezőnyhöz. A különböző hatások eredményeként kialakuló költség- és árkülönbségeknek a jelenlegi mértékét a piac nem fogadja el. Ritka az a piaci helyzet, amelyben például a húsipar, vagy a fogyasztó egyaránt hajlandó megvenni a 220 Ft/kg-os és a 310 Ft/kg-os vágósertést is!

5. ábra

6. ábra

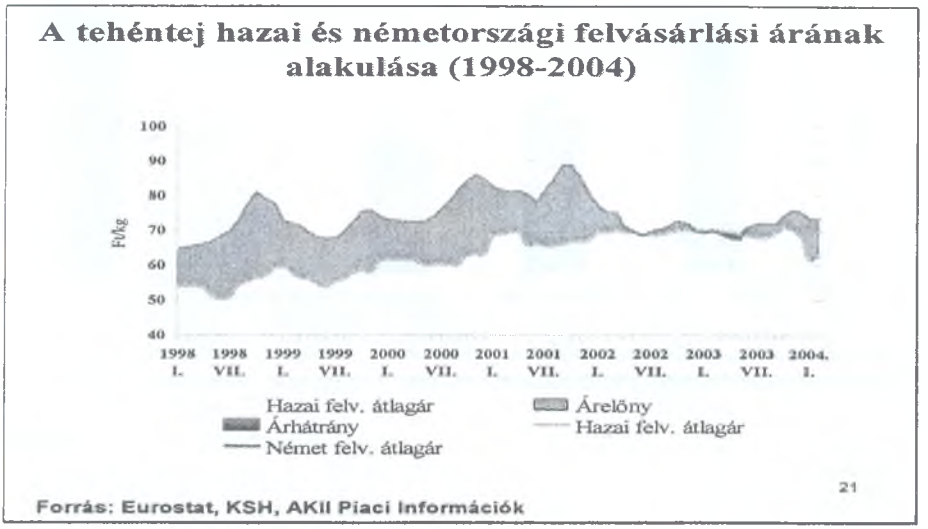
ÁRELŐNYBŐL ÁRHÁTRÁNY

Az állattenyésztés szempontjából is érvényes a gazdasági tevékenységek evidens értelme: a piacrajutás, a jövedelemszerzés! Ennek pedig – ha szeretjük, ha nem! – döntő eleme a kínálati ár. Tehát annak az állattartónak, annak a húsipari cégnek, annak a kereskedőnek van versenyelőnye, aki portékáját a többieknél

olcsóbban képes adni, a többiekével azonos minőségben, azonos biztonsággal. A vevők árérzékenysége még a társadalom tehetős rétegeiben is hihetetlenül nagy.

Ezért aggasztó, hogy a takarmány-termelésben, a tenyésztői és a piacszervezési munkában felhalmozódott kényszerek, alkalmazkodási és fejlesztési halasztások szintéziseként hajdani árelőnyeink sorra elolvadtak, sőt sok esetben, az év jelentős szakaszaiban – a piacrajutás szempontjából! – árhátránnyá váltak. Számos állattartó tehát választ elé érkezett: a felkínált uniós és nemzeti segítséggel vagy javítani képes versenyképességét (költség-pozícióját!), vagy pedig kivonul az árutermelésből!

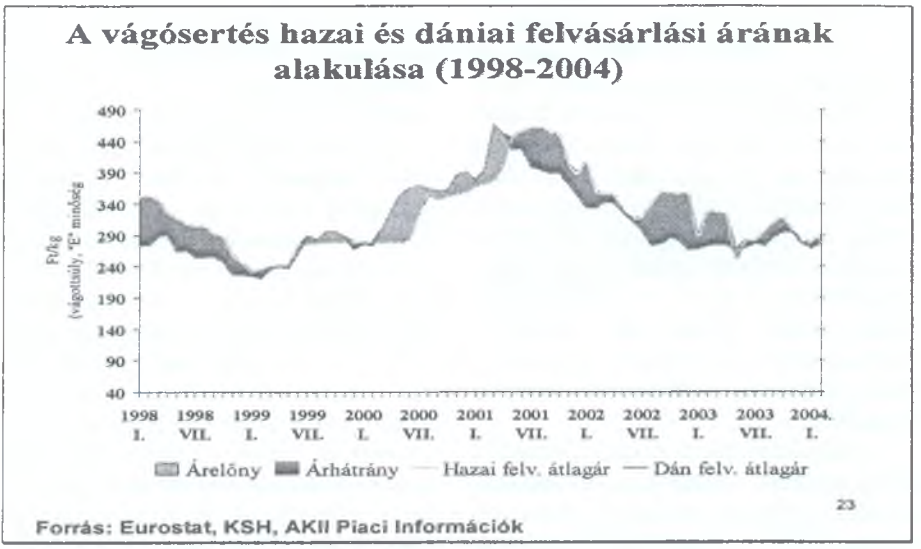
7. ábra

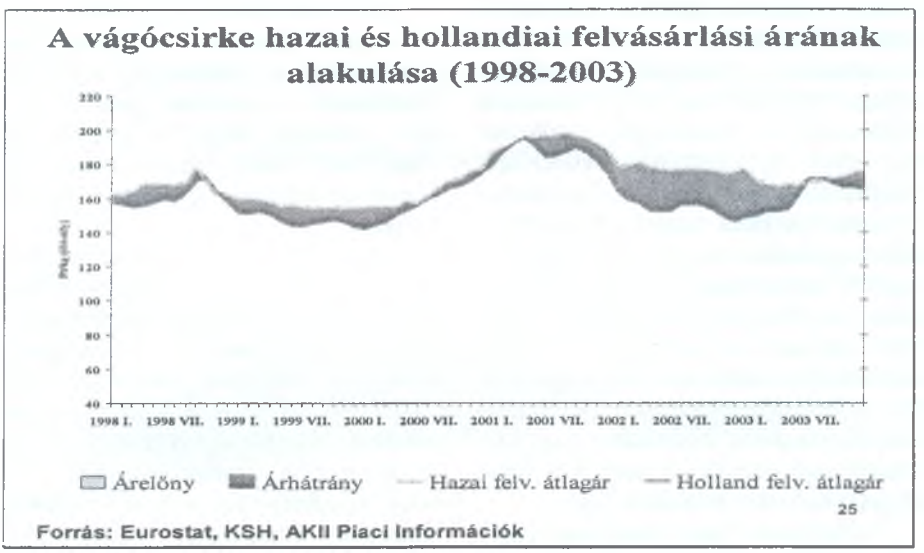
8. ábra

9. ábra

10. ábra

VERSENYESÉLYEK AZ EU-BAN

Az elkövetkező évek versenyesélyeit még sok bizonytalan tényező motiválhatja. Egy dolog azonban biztos: „itthon", az EU-ban a piaci verseny éleződni fog! Ez piacvesztési kockázatot, de piacszerzési lehetőséget is jelent egyszerre.

Nehezíti a magyar gazdák sorsát, hogy *érdemi árnövekedésre nem számít-*

hatnak. Sőt, rövid távon a tej felvásárlási ára még tovább is eshet. A vágósertésnél legfeljebb mérséklődnek az árhullámok, nagyobb stabilitás várható. Árjavulás legfeljebb a jó minőségű vágómarha esetében következik be. Az uniós támogatások és a kapcsolódó nemzeti kiegészítő támogatások (top-up) csak a juh és a szarvasmarha ágazat (tej, vágómarha) jövedelem-pozícióját erősítik. Az abrakfogyasztó ágazatok sorsát a piaci viszonyok döntik el, közvetlen közösségi ráhatás nélkül. Korlátozott mértékben azonban remélhető nemzeti támogatás a haszonállattartás előírásainak betartása érdekében.

A bevételek bizonytalan, kismértékű növekedésével szemben, a tenyésztési-hizlalási költségek biztosan emelkedni fognak. Igaz ez a bérjellegű kiadásokra, a különböző szolgáltatások drágulására, s nem utolsó sorban azokra a költségigényes ún. keresztmegfelelési rendeletekre (cross compliance), amelyek betartása fokozatosan a támogatási jogosultság utólagos feltétele lesz. Utóbbi szabályok életbelépésével összefüggő beruházási (és folyó) költségek sok esetben erőt meghaladó tételek lehetnek. Sok állattenyésztési telepnek trágya-elhelyezési, -kezelési gondjai lesznek. Némelyek kifejezetten nitrátérzékeny területen helyezkednek el. Másoknál az állatjóléti szabályok betartása tesz szükségessé többletkiadásokat (csúszós, hiányos padozat, kifutó nélküli tehenészet, stb.). A piacrajutás *kereskedelmi feltételeiben* nagy változások nem lesznek, de pozitív és negatív hatás egyaránt érzékelhető lesz.

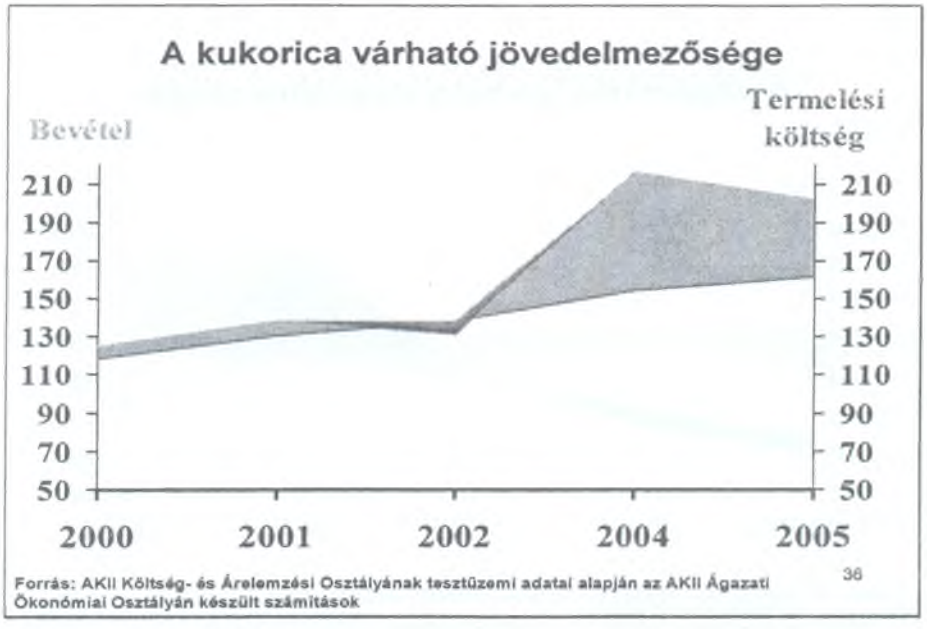
A pályázatos exporttámogatási rendszer – megkülönböztetés nélkül – azonnal érvényes lesz a magyar exportőrökre is. A jelenlegi támogatható terméklista és támogatható kiviteli reláció még nem megfelelő (Pl. a tejipari és a baromfiipari termékek esetében), még nem esik egybe a magyar igényekkel. Ezen azonban még lehet (és kell is) módosítani. A magyar termékek piacrajutását nehezítő vámok ugyan néhány harmadik ország (Pl. nem csatlakozó CEFTA-országok) irányában emelkedni fognak, de a velünk együtt csatlakozó tagországokban megszűnnek.

A hazai (európai!) piac védettsége az állati termékek esetében valamelyest gyengébb lesz, vagy nem változik. A várható változások többsége tehát intenzív kényszerítő erőt jelent majd a költségek csökkentésére, a környezetvédelmi és állatjóléti szabályok betartására, végtére is a versenyképesség javítására. A mai ismeretek birtokában, a „statisztikai" trendek és kalkulációk szerint *ennek a nyomásnak számos feldolgozó üzem, számos állattenyésztő gazdaság nem lesz képes ellenállni.* Legalábbis rövid távon nem. A ma látható spontán piaci folyamatok – állatfajonként eltérő – szelekciót, szerkezetváltást valószínűsítenek.

Ez a fenyegetettség *a várható jövedelem-pozíció oldaláról is alátámasztható,* s elsősorban a tejtermelést, a sertéstenyésztést és a vágócsirke ágazatot érintheti. A veszély „helye" és mértéke „kísértetiesen" (tehát nem véletlenül) egybeesik az önköltség-szóródást bemutató ábrákkal.

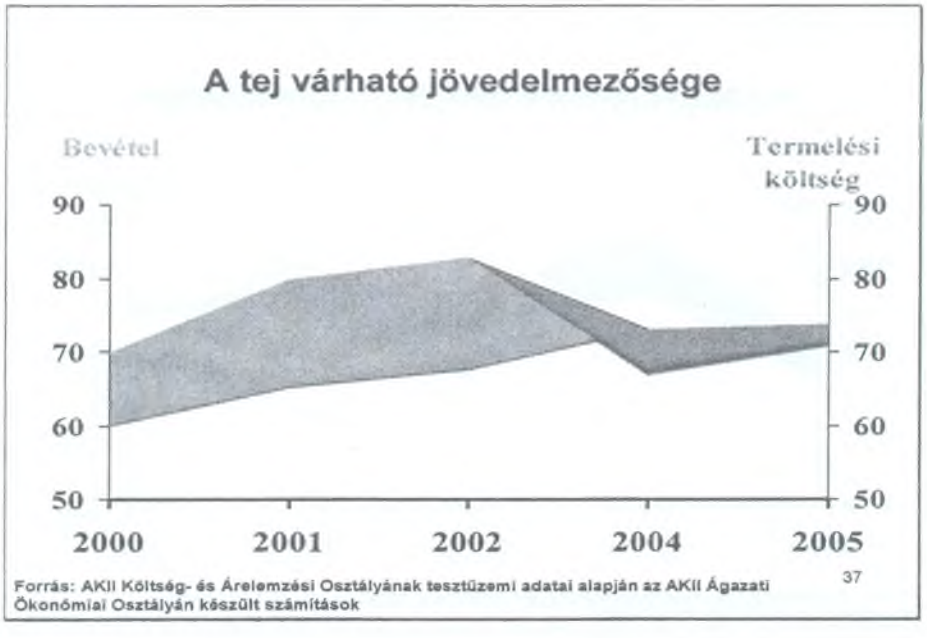
Nem lebecsülendő a kedvező változások jelentősége sem. Az egyik bázisul szolgáló szemestakarmány-termelés piaci és jövedelmezőségi helyzete nagymértékben javul. Ugyanez jelezhető a vágómarha előállításról is. A juhászat jövedelem-termelő képessége is szilárdulni fog. A legbiztatóbb azonban az a körülmény, hogy a szabályozás, a piaci rendtartás valamennyi állattenyésztő számára a jelenleginél kiszámíthatóbb, stabilabb „játékteret" kínálnak. Így ezen a piacon az „átlagos teljesítmény" körüli gazdák biztos megélhetésre, az ennél hatékonyabbak pedig számottevő haszonra is számíthatnak.

11. ábra

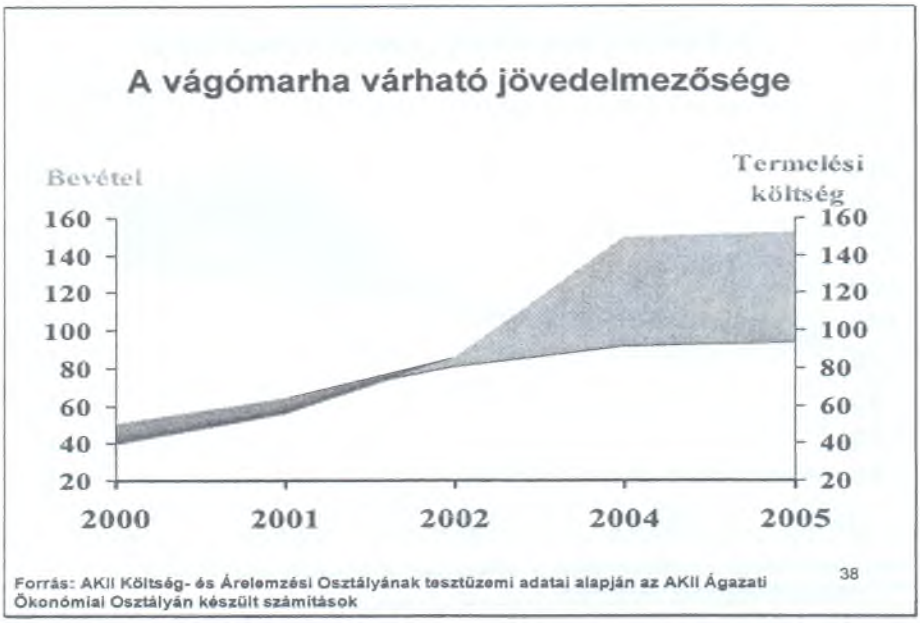
Forrás: AKII Költség- és Árelemzési Osztályának tesztüzemi adatai alapján az AKII Ágazati Ökonómiai Osztályán készült számítások

12. ábra

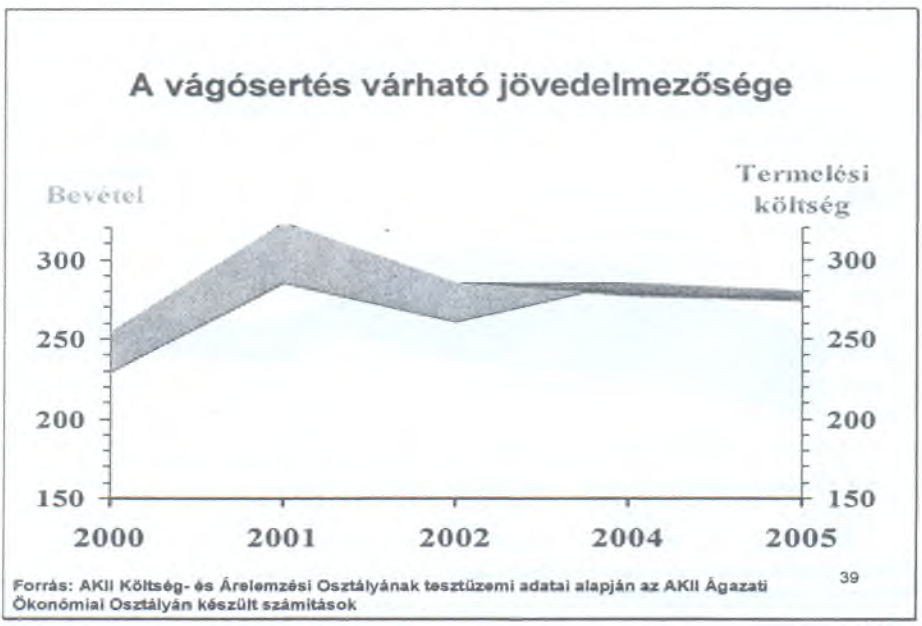
Forrás: AKII Költség- és Árelemzési Osztályának tesztüzemi adatai alapján az AKII Ágazati Ökonómiai Osztályán készült számítások

13. ábra

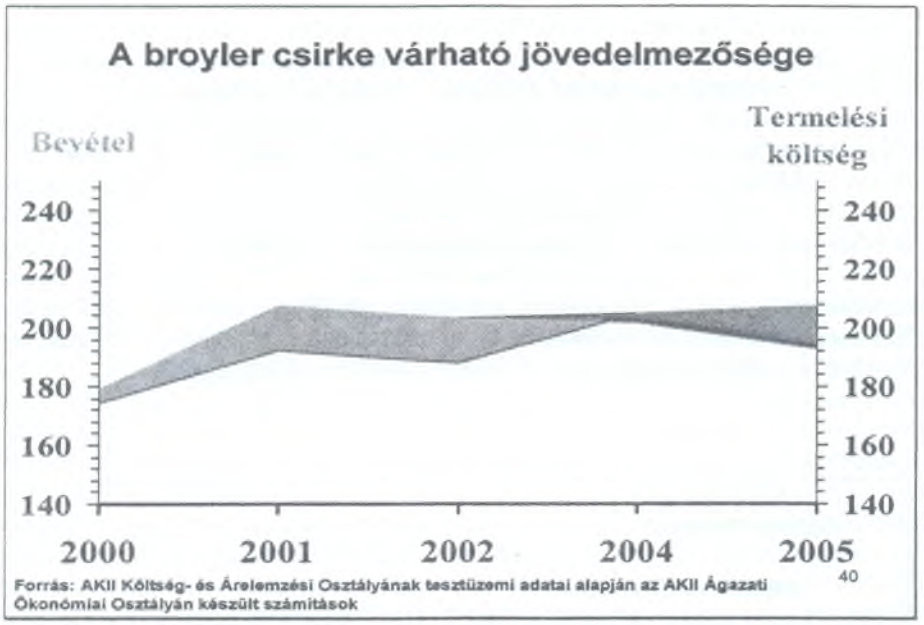
Forrás: AKII Költség- és Árelemzési Osztályának tesztüzemi adatai alapján az AKII Ágazati Ökonómiai Osztályán készült számítások

14. ábra

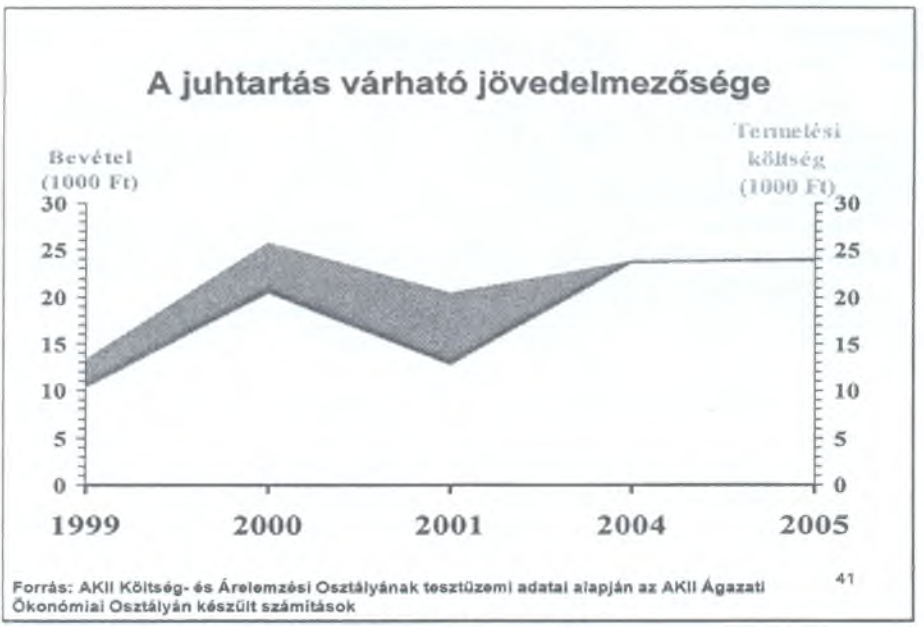
Forrás: AKII Költség- és Árelemzési Osztályának tesztüzemi adatai alapján az AKII Ágazati Ökonómiai Osztályán készült számítások

15. ábra

Forrás: AKII Költség- és Árelemzési Osztályának tesztüzemi adatai alapján az AKII Ágazati Ökonómiai Osztályán készült számítások

16. ábra

Forrás: AKII Költség- és Árelemzési Osztályának tesztüzemi adatai alapján az AKII Ágazati Ökonómiai Osztályán készült számítások

FORRÁMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) AKII Ágazati Ökonómiai Osztályán készült számítások. – (2) Guba M. – Ráki Z. (2002): Az állattartó telepek felmérése – VI. összefoglaló kötet Kézirat, Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest. – (3) Nyárs L. – Papp G. (2002): Az állati eredetű termékek feldolgozásának versenyhelyzete (Agrárgazdasági tanulmányok, 2002/7.) Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest. – (4) Nyárs L. – Papp G. – Vőneki Éva (2004): A főbb hazai állattenyésztési ágazatok kilátásai az Európai Unióban. Kézirat, Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet. – (5) Baromfi Terméktanács adatbázisa. www.jomagyarbaromfi.hu. – (6) Danisch Bacon and Meat Council kiadványai, http://www.danskeslagterier.dk. – (7) Eurostat kiadványai, http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/index_en.htm. – (8) FAO kiadványai, www.fao.org. – (9) KSH kiadványai, www.ksh.hu. – (10) PVE kiadványai, www.pve.nl. – (11) www.akii.hu. – (12) ZMP kiadványai, www.zmp.de.

Tisztelet Olvasónk!

Tisztelt Előfizetőnk!

Tájékoztatjuk, hogy a Gazdálkodás a továbbiakban interneten is elérhető az alábbi honlapon:

www.gazdalkodas.hu

Közöljük minden szám tartalmát, a magyar és angol összefoglalásokat, a szerzők elérhetőségét, továbbá – a kutatók-oktatók, doktoranduszok, diploma- és szakdolgozatot készítők munkáját könnyítő szándékkal – archívumunkban ismertetjük az előző évek számainak tartalomjegyzékét.

Reméljük ezzel is erősítjük előfizetőink, olvasóink és a Gazdálkodás közötti kapcsolatot, a tudományos eredmények terjesztését és a közérdeklődésre számot tartó különféle közlések nyilvánosságra kerülését.

SITUATION AND PERSPECTIVES OF ANIMAL HUSBANDRY IN HUNGARY

By:
UDOVECZ, GÁBOR

The prevention of bankruptcy and further dramatic regression of production should be the task of the producers and the processing entrepreneurs. First of all, the attitude has to be changed: a partnership of reliable cooperation on the long run may substitute the competitive efforts! A collectively designed program of production and marketing strategy with negotiated and fulfilled contracts are important guarantees of keeping aloft. The change of attitude, of course, is only one of the conditions of effectiveness. Farmers should examine their conscience. Farmers should ponder over resources and possibilities comparing them with their antecedent career and recognised facts. The majority is expected to conclude that it is worth while to continue! Many of them is likely obliged to improve the policy of investment, to be more attentive, to resort to more expert consultants than in their earlier practice. Decisions may made to avoid the main frontiers of competition and choose a peculiar solution by offering as a final product e.g. something like a "hungaricum". Not the designation is essential but to win the heart of the consumers (security, quality, publicity) and a professional organisation. Certainly, there will be also losers, who are crowded out from the market. In order to reduce their incidence, however, we need, continuously, the supporting assistance of the state. It is expected that no insufficiencies will appear because there are EU funds and domestic resources too. In the framework of the Sapard program, the calling for tenders of AVOP (Operative Program for Agricultural and Rural Development) offer subsidy to investments in animal husbandry and in some sections of the processing industry. Other programs of the National Development Project stimulate the cooperation of farmers and stock-breeders, marketing, environmental conservation as well as the protection of animals, i.e. the necessary investments meet the respective requirements. Also for the marginalised farmers are assisted to find employment or adequate supplementary income. The "state" is not expected to abandon agricultural policies, animal husbandry included, but its presence and intensity will be modified in de future. It means that the selective effects of the market cannot be counteracted blindly by state subsidies! The state is ready to help those, who know well what to do within the limits of real possibilities!